

CORTINARIUS SORDESCENS HENRY, EEN NIEUWE GORDIJNZWAM VOOR NEDERLAND

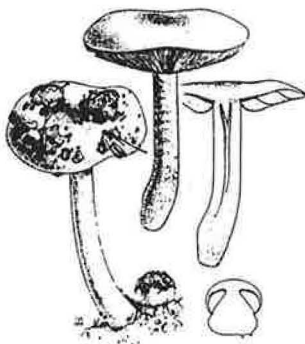
A.F.M. Reijnders¹ & J. Wisman²

¹Schuilburgerplein 1, De Schuilburght 72, 3816 TD Amersfoort.

²Pr. Irenelaan 53, 3832 CB Leusden

Reijnders, A.F.M., Wisman, J. 1999. *Cortinarius sordescens*, a new *Cortinarius* for the Netherlands. *Coolia* 42(4): 224-227.

A full description is given of *Cortinarius sordescens* Henry, new for the Netherlands. It has been found in a road-side verge with *Tilia*, famous for its rich mycoflora, which includes rare species of *Amanita*, *Russula*, *Boletus*, and *Cortinarius*. A comparison is made with *C. aprinus*, recently described by Melot. The latter species differs mainly by the lack of cheilocystidia, and more abundant veil on the pileus.

Vrijdag 25 september 1998 brachten Albert (Bert) Reijnders, Machiel de Vos en Jaap Wisman een bezoek aan de vooral voor eerstgenoemde vertrouwde en gewaardeerde laan van Beverweert. Opmerkelijk was de rijkdom aan mycorrhiza-paddestoelen die ze er onder de linden (*Tilia*) aantroffen: zo goed als Bert hem heel vroeger wel eens gezien had. Je moest voortdurend uitkijken om niet op paddestoelen te trappen. Zeldzame soorten, vaak in grote groepen en in optimale verschijning zoals *Cortinarius delibutus* (Okergele gordijnzwam), *C. balteatus* (Paarsrandgordijnzwam),

C. purpurascens (Purperen gordijnzwam), *C. lividoochraceus* (Rimpelige gordijnzwam), *Amanita ceciliae* (Prachtamaniet) en de forse *Russula viscida* (Plompe russula). Machiel de Vos was voortdurend in touw om al dit moois op dia's vast te leggen. Een paar dubieuze vondsten van Bert uit vroeger jaren van *Cortinarius diabolicus* (geen Nederlandse naam) en *C. decoloratus* (Okergrijze fraaisteelgordijnzwam) werden teruggevonden en konden nu definitief door hem op naam worden gebracht. Tijdens het bekijken van de meegenomen collecties vond hij ook een nog niet eerder uit Nederland beschreven gordijnzwam, namelijk *Cortinarius sordescens* Henry (sordes betekent vuil, uitvaagsel, armoedigheid, enz.). Dit onooglijke uiterlijk was de aanleiding hem in een doos te stoppen zonder de 'jongens' er bij te roepen die even elders bezig waren in verwondering over wat ze allemaal zagen. De soort kon met Kühner & Romagnesi (1953) en Moser (1983) zonder probleem op naam worden gebracht. De beschrijving, met enige aanvullingen wat betreft de microscopie door Machiel Noordeloos, volgt hieronder. De kleurencodes waarnaar verwezen wordt, zijn resp. Séguy (1936), Kornerup & Wanscher (1967) en Munsell (1975).

Macroscopische beschrijving

Hoed: tot 90 mm, jong halbolvormig tot gewelfd met sterk neergebogen en eerst naar binnen gebogen rand, later gewelfd met of zonder brede, stompe umbo, in vochtige staat

zeer weinig kleverig of droog; kleur bij jonge droge exemplaren in het midden roodachtig bruin (Watl. 10; K&W 6C8-7; Mu. 5 YR 7-6/6), naar de rand lichter (Ség. 191 of 199 'feuille morte' of 'jaune de Naples'; K&W 6C6-4B4; Mu. 7.5 YR 8/6-2.5 YR 5/8); in droge toestand worden oudere vruchtlichamen in het midden vaalbruin (Ség. 191-193, rand 199; K&W 6C6-B5; Mu. 2.5 YR 6/6, 5 YR 7/8, rand K&W 5A3; Mu/ 7.5 UY 8/6), met zwarte vlekken en strepen (Ség. 176, 701 'terre d'ombre', 681 'sepia', 686 'brun-garance'; K&W 7E-F3-6; Mu. 5 YR 3/2, 7.5 YR 4/4, 10 YR 3-4/3). Steel: lang en vrij fors tot 95 mm x 13 mm (boven) en 20 mm (onder) met langwerpige knol maar niet wortelend, gevuld, uiteindelijk hol; in droge toestand met vezelig oppervlak, jong vuil roodbruin (Ség. 199; K&W 5A3; Mu. 7.5 YR 8/6) in vochtige toestand bij oudere exemplaren donkerder wordend, vooral onderaan tot omber en tenslotte bijna zwart.

Lamellen: zeer wijd, dik (bovenaan tot 2 mm), zeer bros, aan de rand 4 - 5 grote lamellen per cm, met secundaire en soms tertiaire lamellen, L = 35-40, zeer hoog, tot 8,5 mm breed, donker roodbruin (Ség. 191; K&W 6C6; Mu. 7.5 YR 8/4), bij vocht en ouderdom donkerder (Ség. 701, 666; K&W 7E6, 12 F6; Mu. 10 R 2.5/1), met een dunne, witte rand, vooral bij jonge exemplaren. (de witte rand van de snede ontstaat waarschijnlijk doordat deze talrijke cheilocystiden bezit).

Vlees: bijna wit, dan roze-geel (Ség 250 'chamois'; K&W 5B4(3); Mu. 7.5-10 YR 8/4), tenslotte zwart wordend (Ség. 706, 681; K&W 11F6-2; Mu. 10 R 3/3-3/1), het eerst onder in de steel, met sterke KOH zwart op de hoedhuid en in het vlees. Geur en smaak onopvallend.

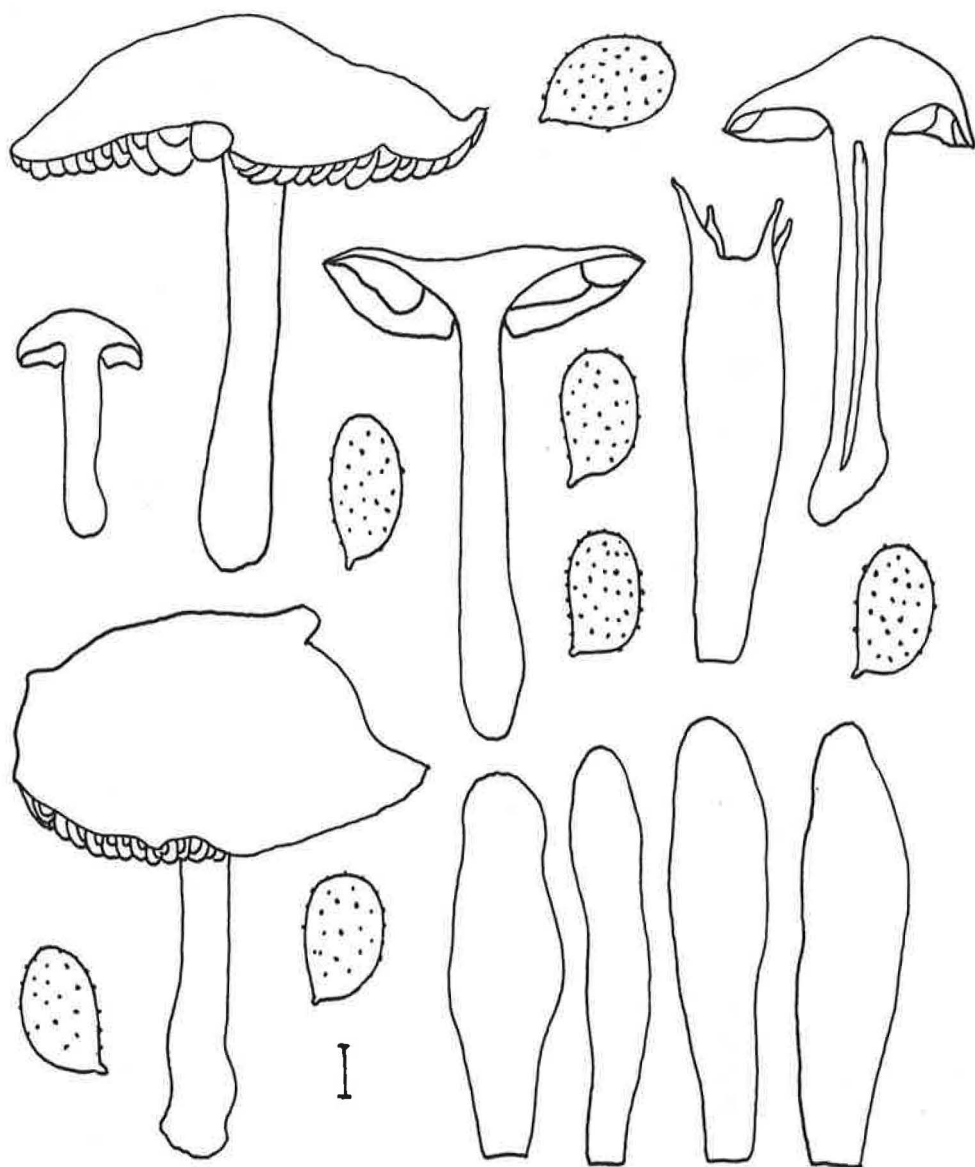
Sporenfiguur: Roodbruin (Ség. 191; K&W 6C6; Mu. 7.5 YR 8/4).

Microscopische beschrijving:

Sporen: 9,0-11,0 x 5,5-6,5 μm , gem. 10,2 x 6,1 μm , Q = 1,5-1,65-2,0, elliptisch, top afgerond, in preparaat grijsbruin, wand geel, fijn wrattig vooral aan de top. Basidiën 30-40 x 7,5-9,0 μm , 4, zelden ook tweesporig. Lamelsnede heterogeen, bestaande uit talrijke basidiën met hier en daar geïsoleerd of in kleine groepjes min of meer knotsvormige cheilocystiden, 32-40 x 8,5-13 μm met een dunne wand. Lameltrama bestaande uit 5,0-9,0 μm brede, min of meer cilindrische of soms iets opgezwollen elementen, met een geelbruin geïncrusteerde wand.

Enkele opmerkingen naar aanleiding van *Cortinarius sordescens* versus *C. aprinus*.

In de *Cortinarius* fotoflora (Brandrud et al., 1990, pl. A23) wordt een soort afgebeeld onder de naam *Cortinarius aprinus* Melot, welke naam, volgens de bijbehorende tekst, de correcte naam is voor de verkeerd toegepaste naam *C. sordescens* sensu auct. Welke auteurs hier worden bedoeld, is niet duidelijk. Dit blijkt ook geenszins uit de diagnose van Melot (1989). Waarschijnlijk wordt in de fotoflora verwezen naar het artikel van Brandrud & Bendixsen (1985), die onder de naam *C. sordescens* een soort beschrijven met een roodbruine hoed, persistent velum in de vorm van vezelige en schubbege plekje op de hoed en gedrongen lamellen. Microscopisch is de soort gekenmerkt door een geheel fertiele lamelsnede. Het lijkt er op dat *C. aprinus* een andere soort is dan de oorspronkelijke *C. sordescens* Henry, die immers altijd meer zwartbruin wordt bij ouderdom en cystiden op de lamelsnede bezit. Nu is dat laatste kenmerk wellicht niet zo

Figuur 1. *Cortinarius sordescens*. Habitus, sporen en cheilocystiden. Balkje = 1 cm, resp. 5 µm.

heel betrouwbaar. Henry (1944) geeft in zijn originele diagnose aan dat de lamelsnede geheel of gedeeltelijk steriel is met talrijke cystiden. Marchand (1983) echter, geeft aan dat er weliswaar cystiden zijn, maar dat die met talrijke basidiën zijn gemengd. De afbeelding in Marchand (l.c., plaat 739) van *C. sordescens* laat een paddestoel zien die op een excursie aan iedereen getoond zou worden. De vondst van de laan van Beverweert zag er onopvallender uit en hadden bovendien, evenals in de oorspronkelijke beschrijving van *C. sordescens*, een slankere knol (-2 cm). Ter vergelijking zetten we de belangrijkste kenmerken van de verschillende vondsten in onderstaande tabel op een rijtje:

	sporenmaat (μm)	lamelsnede	hoedkleur	velum
<i>C. sordescens</i> uit Beverweert	9-11 x 5,5-6,5	heterofoon	vaal roodbruin	+/-
<i>C. sordescens</i> Henry	10-11 x 6,5	steriel/heterofoon	grijsbruin	+/-
<i>C. sordescens</i> sensu Marchand	10-11,5 x 6,25-7,0	heterofoon	grijsbruin	+/-
<i>C. sordescens</i> sensu Bendiksen & Brandrud	10-11 x 6,5-7,0	fertiel	rood/grijsbruin	+
<i>C. aprinus</i> in Bendiksen et al.	8-10 x 5,5-6,5	fertiel	warm roodbruin	+

Onze conclusie luidt: *C. sordescens* Henry ss. Henry, ss. Marchand verschilt van *C. aprinus* Melot (= *C. sordescens* ss. Brandrud & Bendiksen) in hoedkleur, abundantie van velum, aan- of afwezigheid van cheilocystiden en wellicht ook enigszins in sporenmaten. Het lijkt er dus op, dat we hier met verschillende soorten te maken hebben. Het materiaal van de laan van Beverweert past het beste bij *C. sordescens* in zijn oorspronkelijke beschrijving en die van Marchand (1983).

Literatuur

- Brandrud, T.E. et al. 1990. *Cortinarius* Flora Photographica. Matfors, Zweden.
- Brandrud, T.E., Bendiksen, E. 1985. The *Cortinarius* flora of *Quercus ilex* forests at Mallorca (Spain). *Agarica* 6: 90-103.
- Henry, R. 1944. Quelques espèces rares ou nouvelles de la flore française: Cortinaires. *Bulletin Société mycologique de France* 60: 66-67.
- Jacobsson, S., Stridvall, L., Stridvall, A. 1991. Mönkangarna på Kinnekulle, ett eldorado för mykologer. *Jordstjärnan* 12: 33.
- Kornerup, A., Wanscher, J.H. 1967. *Methuen Handbook of Colour*, second edition. Methuen London Ltd.
- Kühner, R., Romagnesi, H. 1953. *Flore analytique des Champignons supérieurs*. Masson et Cie Paris.
- Marchand, A. 1983. Champignons du Nord et du Midi 8. Les Cortinaires. *Société Mycologique des Pyrénées Méditerranéennes*, Perpignan.
- Melot, J. 1989. Combinaisons et taxa nova (Combinaisons et taxons spécifiques ou infraspécifiques nouveaux). *Documents mycologiques* 20: 93-100.
- Moser, M. 1983. Die Röhrlinge und Blätterpilze, 5. Aufl. In H. Gams, *Kleine Kryptogamenflora Band IIb/2*. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- Munsell Soil Colour Charts. 1975 edition. Munsell Color, Baltimore
- Séguy, E. 1936. *Code Universel des Couleurs*. Pail Lechevalier, Paris.